

Social- och hälsovårdsutskottet

Statsrådets människorättspolitiska redogörelse

Till utrikesutskottet

INLEDNING

Remiss

Statsrådets människorättspolitiska redogörelse (SRR 10/2021 rd): Ärendet har remitterats till social- och hälsovårdsutskottet för utlåtande till utrikesutskottet.

Sakkunniga

Utskottet har hört (distanskontakt)

- Ambassadör för mänskliga rättigheter och demokrati Rauno Merisaari, utrikesministeriet
- jurist Jenna Uusitalo, social- och hälsovårdsministeriet
- biträdande justitieombudsman Maija Sakslin, riksdagens justitieombudsmans kansli
- expert Sanna Ahola, Människorättscentret
- jurist Sonja Vahtera, Barnombudsmannens byrå
- äldreombudsman Päivi Topo, Äldreombudsmannens byrå
- dataombudsman Anu Talus, Dataombudsmannens byrå
- verksamhetsledare Susanna Hintsala, Förbundet Utvecklingsstörning rf
- ordförande Sari Kokko, Handikappforum rf.

Skriftligt yttrande har lämnats av

- Institutet för hälsa och välfärd (THL)
- Vates-stiftelsen
- Kehitysvammaisten Tukiliitto ry
- Finlands Dövas Förbund rf
- Nätverket för familjers diversitet
- Seta ry
- SOSTE Finlands social och hälsa rf.

Utlåtande ShUU 1/2022 rd

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmänt

Redogörelsen lägger fast riktlinjer för statsrådets verksamhet för de grundläggande och mänskliga rättigheterna internationellt, inom Europeiska unionen och nationellt samt för sambandet mellan dessa. Social- och hälsovårdsutskottet anser att det är viktigt att principen ska vara att de mänskliga rättigheterna står i fokus inom utrikes- och säkerhetspolitiken och att prioriteringarna är likabehandling och främjande av jämställdheten och rättigheterna för de mest diskriminerade och utsatta befolkningsgrupperna.

Utskottet håller med regeringen om att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna är en oskiljbar del av hållbar utveckling. Målen för hållbar utveckling kan inte behandlas eller genomföras oberoende av varandra och möjligheterna att uppnå målen beror på deras kopplingar med varandra. Exempelvis har människors hälsa, välbefinnande och arbetsförmåga stor betydelse för den ekonomiska utvecklingen. Miljöproblem har ett nära samband med människors hälsa och välfärd och därigenom med den ekonomiska utvecklingen.

Redogörelsen tar upp många relevanta problem med avseende på social- och hälsovårdsutskottets fackområde, särskilt när det gäller tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna för äldre och personer med funktionsnedsättning. Utskottet noterar dock att på grund av redogörelsens omfattande innehåll har många nationellt centrala problempunkter och å andra sidan lagstiftningsprojekt som främjar tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna granskats endast snävt eller helt lämnats utanför granskningen.

Social- och hälsovårdstjänster; tillgång och tillgänglighet

Utskottet anser att det med tanke på jämlikheten och tillgodoseendet av de grundläggande sociala rättigheterna är problematiskt att kvaliteten på och tillgången till social- och hälsovårdstjänster varierar i olika områden i landet. Syftet med den social- och hälsovårdsreform som träder i kraft vid ingången av 2023 är att minska skillnaderna i välfärd och hälsa, trygga likvärdiga och högklassiga social- och hälsovårdstjänster samt förbättra tillgången till tjänster och tjänsternas tillgänglighet. Utskottet betonar att man vid genomförandet av reformen särskilt måste fästa uppmärksamhet vid att dessa mål uppnås. Det är viktigt att reformens konsekvenser för tillgången till och kvaliteten på social- och hälso-tjänster följs upp och utvärderas särskilt med tanke på tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna.

Utskottet välkomnar att redogörelsen fäster uppmärksamhet vid tillgodoseendet av rättigheterna för äldre och personer med funktionsnedsättning. Utskottet betonar att tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna för äldre och personer med funktionsnedsättning kräver i synnerhet att man ingriper i den så kallade vårdfattigdomen, alltså utökar den service de här människorna behöver så att den motsvarar deras behov. Detta förutsätter satsningar på tillgången på personal och på tillräcklig personal. Situationen för äldre och personer med funktionsnedsättning måste från första början också inkluderas i planeringen av välfärdsområdenas verksamhet.

Utlåtande ShUU 1/2022 rd

Redogörelsen lyfter fram coronapandemins globala konsekvenser för tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Restriktionerna på grund av pandemin lyckades bromsa spridningen av viruset i Finland, men samtidigt hade de negativa ekonomiska, sociala och hälsomässiga konsekvenser. Utskottet konstaterar att coronapandemin har haft en särskilt stor inverkan på tillgodoseendet av rättigheterna för utsatta grupper av människor, såsom äldre och personer med funktionsnedsättning, barn och unga samt personer som hör till minoriteter. Till exempel personer med olika slags funktionsnedsättning har också i Finland oftare än den övriga befolkningen rapporterat om avbokade besök och behandlingar inom social- och hälsovården samt om försvärad tillgång till tjänsterna. Biträdande justitieombudsmannen har särskilt fäst uppmärksamhet vid brister i tillgodoseendet av de äldres rättigheter under pandemin. Dessutom försvårade begränsningen av personliga kontakter det dagliga livet allra mest för de grupper som behöver hjälp och omsorg som tillhandahålls av andra. Utskottet anser det vara viktigt att man utöver avvecklingen av vårdskulden till följd av pandemin också identifierar pandemins omfattande konsekvenser för människors välbefinnande och psykiska hälsa, vilket förutsätter satsningar på servicesystemet.

Utskottet anser att bristerna i lagstiftningen om självbestämmanderätt är problematiska med tanke på tillgodoseendet av social- och hälsovårdsklienternas mänskliga rättigheter och grundläggande fri- och rättigheter. Enligt grundlagen och Europakonventionen ska begränsningar av de grundläggande fri- och rättigheterna grunda sig på en lag som uppfyller de allmänna och särskilda förutsättningarna för begränsning av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Utskottet påskyndar beredningen och föreläggandet av en totalreform av lagstiftningen om självbestämmanderätt. Dessutom måste det säkerställas att social- och hälsovårdspersonalen har tillräcklig kompetens och tillräckliga resurser för att fatta beslut om restriktioner.

Utskottet välkomnar att den människorättspolitiska redogörelsen tar upp många aspekter på rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. Principerna för vår politik är att personer med funktionsnedsättning ska ha rätt till likabehandling, icke-diskriminering, delaktighet, tillgänglighet samt behövliga tjänster och stödåtgärder. Utskottet anser det vara viktigt att Finland betonar dessa principer i den internationella människorättspolitiken. Det är viktigt att som särskilt fenomen identifiera och erkänna direkt, indirekt och multipel diskriminering som personer med funktionsnedsättning utsätts för. Då går det att ingripa mot fenomenet. Utskottet framhåller också att personer med funktionsnedsättning har rätt till tillräckliga stödåtgärder för att tillgodose andra rättigheter och möjliggöra deltagande i arbetslivet samt att förpliktelserna i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning ska beaktas vid reformen av den sociala tryggheten. Med tanke på likabehandling och delaktighet är det viktigt att det inte skapas en segregerad arbetsmarknad för personer med funktionsnedsättning, utan att de erbjuds de stödåtgärder som behövs för att så många som möjligt ska kunna vara med på den vanliga arbetsmarknaden.

Redogörelsen lyfter fram att tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna är förknippat med utmaningar särskilt när det gäller tillgången till social- och hälsovårdstjänster på svenska och samiska. Utskottet ser med oro på bristerna i tillgången till svenskspråkig service för personer med intellektuell funktionsnedsättning och tillgodoseendet av de rättigheter som gäller samiska språket i servicen till personer med funktionsnedsättning. Utskottet betonar också att de teckenspråkigas språkliga rättigheter ska tryggas inom social- och hälsovårdstjänsterna.

Utlåtande ShUU 1/2022 rd

Digitalisering av tjänster

Utskottet anser det vara viktigt att avsnittet om digitalisering i redogörelsen lägger vikt vid digital tillgänglighet och jämlikhet för att de digitala tjänsterna ska vara tillgängliga för alla befolkningsgrupper. När digitaliseringen av social- och hälsovårdstjänsterna ökar är risken för marginalisering särskilt stor bland de sedan tidigare utsatta grupperna. För att trygga delaktigheten och tillgången till tjänster är det ytterst viktigt att det vid sidan av digitala tjänster alltid erbjuds en alternativ möjlighet att få information och utträta ärenden. Utskottet betonar i likhet med äldreombudsmannen det allmännas ansvar för att stödja möjligheterna för utsatta personer att lära sig och upprätthålla sina digitala färdigheter och sin medieläskunnighet samt att tillhandahålla tjänster på lika villkor för dem som inte använder digitala tjänster.

Redogörelsen lyfter särskilt fram utmaningarna för den åldrande befolkningens delaktighet när tjänsterna digitaliseras. Utskottet betonar att digitaliseringens utmaningar utöver äldre särskilt gäller personer med funktionsnedsättning och att Finland i och med ratificeringen av FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning har förbundit sig att iaktta bestämmelserna om tillgänglighet i artikel 9 i konventionen. Utskottet anser det vara viktigt att de digitala tjänsternas tillgänglighet främjas till exempel genom satsningar på lättläst språk och begriplighet.

Barnets rättigheter

Social- och hälsovårdsutskottet välkomnar att redogörelsen lyfter fram barnens rätt till inflytande och stärkandet av den, särskilt genom den nationella barnstrategin. Enligt artikel 12 i FN:s konvention om barnets rättigheter har barnet rätt att fritt uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet. Hänsyn ska tas till barnets åsikter, utifrån barnets ålder och mognad. Utskottet betonar vikten av att stärka barnens delaktighet också i andra åtgärder än sådana som direkt anknyter till barnstrategin. Vid hörandet av barn ska åldersnivån och alternativa sätt att höra barn beaktas, till exempel i fråga om barn med funktionsnedsättning.

Utskottet fäster också uppmärksamhet vid servicesystemets förmåga att tillhandahålla det stöd som placerade barn behöver och på eftervården inom barnskyddet. Under denna regeringsperiod har man strävat efter att främja situationen för placerade barn genom ett projekt som social- och hälsovårdsministeriet startat för att utveckla den krävande vården utom hemmet. En delreform har redan behandlats i riksdagen (ShUB 34/2021 rd, RP 170/2021 rd) och den andra delreformen ska lämnas till riksdagen för behandling hösten 2022.

Utskottet välkomnar att Finland enligt redogörelsen för egen del främjar att barnets rättigheter och barnets intresse alltid ställs i första rummet också när det gäller migration (s. 76). Utskottet betonar att det nationellt måste beaktas att de rättigheter som fastställs i konventionen tillkommer alla barn under statens jurisdiktion oberoende av till exempel deras medborgarskap, flyktingstatus eller statslöshet. Utskottet är särskilt oroat över papperslösa barns ställning och tillgodoseendet av deras rättigheter. Utskottet betonar därför att barnets bästa ska beaktas vid utvecklingen av lagstiftningen i enlighet med konventionen om barnets rättigheter. Det är angeläget att Finland inte nationellt främjar praxis som sporrar föräldrar att sända barn ensamma till Finland för att hela

Utlåtande ShUU 1/2022 rd

familjen genom familjeåterförening ska få uppehållstillstånd, eftersom ensamkommande barn löper stor risk att falla offer för människohandel och annat utnyttjande.

Våld i nära relationer och jämställdhet mellan könen

Redogörelsen identifierar våld mot kvinnor och våld i nära relationer som ett globalt problem. Utskottet noterar dock att det här temat behandlas mycket snävt i redogörelsen (s. 55–56), vilket är problematiskt med tanke på hur betydande nationella och internationella människorättsproblem det är fråga om.

I redogörelsen konstateras att det fortfarande finns betydande brister i tillgodoseendet av hbtq-personers mänskliga rättigheter. Utskottet anser det vara viktigt att tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna för hbtq-personer främjas både nationellt och internationellt genom att lagstiftningen och myndigheternas verksamhet utvecklas. Särskild uppmärksamhet bör fästas vid tillgodoseendet av rättigheterna för minderåriga som hör till de här grupperna.

Övriga synpunkter

Redogörelsen identifierar fattigdom som en betydande och mångbottnad global människorättsutmaning. Finland har förbundit sig att fram till 2030 åtminstone halvera antalet personer som enligt nationella definitioner lever i fattigdom. Utskottet ser det dock som en brist att redogörelsen inte tar upp nuläget i fråga om fattigdom i Finland, vad som har gjorts för att nå målet och på vilket sätt det är tänkt att målet ska nås.

Redogörelsen behandlar också uppföljning och utveckling av statsrådets verksamhet för grundläggande och mänskliga rättigheter. Utskottet instämmer i att de olika myndigheternas kännedom om de grundläggande och mänskliga rättigheterna bör utökas, framför allt när det gäller att tillgodose de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna. Utskottet välkomnar att statsrådet utfäster sig att stärka lagberedarnas kompetens i fråga om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna samt att bedöma författningsförslagets väsentliga konsekvenser för de här rättigheterna. Utskottet betonar också vikten av att i lagberedningen bedöma konsekvenserna särskilt för barn, äldre, personer med funktionsnedsättning och andra utsatta grupper. Utskottet pekar också på statsrådets skyldighet att se till att resurserna för lagberedning räcker till för att det under regeringsperioderna ska vara möjligt att sörja både för nya brådskande behov av ändringar i lagstiftningen och för de ändringsbehov som grundlagen och människorättskonventionerna förutsätter.

Utskottet välkomnar att redogörelsen identifierar civilsamhällets och frivilligorganisationernas roll när det gäller att främja de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Organisationerna är viktiga i synnerhet för att stärka delaktigheten bland utsatta befolkningsgrupper och för att erbjuda stöd och hjälp. För att organisationerna ska kunna bedriva sin verksamhet ser utskottet det som viktigt att en strategi för det civila samhället bereds och att statsrådets principbeslut om att trygga organisationernas verksamhetsförutsättningar uppdateras i samarbete med organisationerna.

Utlåtande ShUU 1/2022 rd

FÖRSLAG TILL BESLUT

Social- och hälsovårdsutskottet föreslår

att utrikesutskottet beaktar det som sägs ovan.

Helsingfors 15.3.2022

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Markus Lohi cent
vice ordförande Mia Laiho saml
medlem Pekka Aittakumpu cent
medlem Kim Berg sd
medlem Arja Juvonen saf
medlem Anneli Kiljunen sd
medlem Noora Koponen gröna
medlem Terhi Koulumies saml
medlem Hanna-Leena Mattila cent
medlem Ilmari Nurminen sd
medlem Veronica Rehn-Kivi sv
medlem Heidi Viljanen sd.

Sekreterare var

utskottsrad Sanna Pekkarinen.